

KEÇMİŞDƏN GƏLƏN SƏSLƏR

Sona Xəyal

böyük elmi işçi

*AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
Bakı ş. İstiqlaliyyət küç.26.*

ƏBDÜRRƏHİM BƏY HAQVERDİYEVİN MƏKTUBLARI

Görkəmli Azərbaycan yazıçısı, Əməkdar incəsənət xadimi Əbdürrəhimbəy Haqverdiyev (1870-1933) həm sağlığında, həm də vəfatından sonra nasir, dramaturq, ədəbiyyatşünas, ictimai xadim, pedaqoq kimi sevilmiş, onun Azərbaycan mədəniyyəti tarixində bir vətənpərvər kimi göstərdiyi misilsiz xidmətləri daim qiymətləndirilmişdir. Təsadüfi deyildir ki, bu il Ə.Haqverdiyevin 150 illik yubileyinin YUNESKO xətti ilə qeyd olunması qərara alınmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq sərəncamına əsasən bir çox elm və təhsil ocaqlarında yazıçının yubiley tədbirlərinin keçirilməsi və onunla bağlı kitabların çap olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Ə.Haqverdiyevin şəxsi arxivi AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda şəxsi fondlar bölümündə saxlanılır (Fond N-9). Arxivdə yazıçının oxuculara məlum olan məşhur əsərlərindən başqa, bu zamana kimi çap olunmamış əsərləri də vardır. Onun avtoqrafları içərisində müxtəlif şəxslərə yazdığı məktublar daha çox diqqəti cəlb edir. Həmin məktublardan üçünü təqdim edirik.

Fond 9, s/v 49

Möhsün Sənanıyə

Qardaşım Möhsin.

Neçə vəqt bundan əqdəm görüşdikdə, Maxaçqalada mənim əsərlərimin, hər pyesimin oynanıb və oynanacağıının xəbərini söylədin. Sizdən bəradərənə xahiş budur ki: mənim əsərlərimdən hankisi və hanki ayda və gündə oynanılmış isə yazub tezlik ilə bana xəbər verəsən. Bundan tolayı məni xeyli məmnun edərsiniz.

Qardaşlıq səlamilə

Əbdürrəhim Haqverdiyof.

Adresim:

Bakı, Aziatskaya ul. d. N-69

A.Axverdovu.

Fond 9, s/v 53

Mütaəən

Kağəzi-pürfövş və məzəmmətamiziniz gəldi, vüsul oldi. Əmma çox fikr edürəm, bilməyürəm bu gunə kağızi, səbəb nə olubdur ki, yazubsınız. Məni neçə barədə müqəssir edirsiniz. Həmidin sizilə bədrəftar olmağının bana nə dəxli var. Qarapet pul vermiyür, mən nə təqsirin sahibiyəm. Ələlxüsus, kədürət söhbətindən mən bir şey başə düşə bilmədim. Səbəb nə ola bilər ki, mən siz ilə kədər bağlayam. Xülasə budur, on ildən ziyadədir ki, mən siz ilə irsal-mərsul edirəm. Bu tövr kağız mən sizdən görməmişəm. Əgər sizin qolunuz kağızın altındə olmasə idi, mən bilmərrə inanmaz idim ki, kağızi siz yazubsınız. Siz yazursınız ki, bana on yançə kağız yazubsınız. Yenə məndə təqsir yoxdur ki, siz Əhməd kimi sövdayi adamlərə kağız yazubsınız. Mən Tükəzbanın həkimi barəsində gələn kağızi budur üç-dört gündür almışam. Qalan kağızlərin başınə nə iş gəlüb, Allah bilsün. Niyə siz mənim öz adresimə yazmayursınız? Mən sizə xaç praznigindən irəli kağız yazmışdım, mənzilə də beh vermişdim. Ama praznik keçdi, ayın igirmisi keçdi, sizdən kağız gəlmədi. Beh də əldən çıxdı, mənzil də. İndi də ayrı mənzil axtaruram, tapam, ya yox. Bana kağız yazsanız, genə öz adresimə yazarsınız. Mənim də bir xasiyyətım var, bilürəm də pis xasiyyətdir. Yazduqım kağızə cəvab almamış, dübarə kağız yazmaram. Bu ayın igirmisinədək mənzil tapdum, fəbiha əgər tapmasam, xərclik göndərəcəgəm, inşaəllah. İndiyədək xərclik göndərməmişəm. Çünki, libasım yox idi, özimə palton və libas aldım. Bir dünya pulım çıxdı. Bir də Qarapetə xatircəm olmuşdım. İndi də xəbər çıxır ki, pul verməyüb. Təvəqqe edirəm, yazasınız görüm o barədə sizə vəkalətnamə göndərim, ya Həsənəli dadaşə ki, Qarapetdən ərizə verüb, iddia etsün. Mənim işlərim buradə, Allahə şükür, pis geçməyür. Günbəgün də hörmətim artur. Bu də mənim gələcək tədbirlərimdən ötrü vacib. Ancəq, təklik məni çox incidir. Bir yandan da bir parə adəmlər evi götürməgi məsləhət görməyürlər. Deyürlər, üç aydan ötri xərc çəkməgin mənası yoxdur. Bilməyürəm nə eləyüm. Xülasə, bana gəzəbiniz dutmasun. Təqsiri özinizdə görün ki, səvadli adəmlərə kağız yazasınız. Tükəzbanə bir dəst paltarlıq parçə sabah göndərəcəgəm, poçt ilə alasınız. Zəlzələ Badkubədə həm oldi, ancəq mənim xəbərim olmadı. Çünki, kuçədə idim. Bir də gördim hami dükanlərdən adəmlər çıxub qaçırlar. Əmma həman gün Şəmaxi yerilə batub, iki mindən artuq adəm ölüb. Yerdə qalani ac, susuz qalubdur düzlərdə. Buradə bərk pul yığurlar. Hacı beş min verdi. Əmiri-Buxara üç min və sair adəmlər də çox pul gəlür. Padşah da hökm edüb əlli min mənət versünlər. Xülasə, Rusiyədə Şəmaxi adlu şəhər tahi yoxdur. Müfəssələn, “Qəsbi” nömrələrində oxuyə bilürsünüz.

Baqi vəssəlam.

Müxlisi-şoma Əbdürrəhim.

Adres: Baku Podenovskaya ul. d. N-98.

Fond 9, s/v 53

Mütaən

Gəncə

29 yanvar

Əvvəla səlamət olasınız. Və saniyə Badkubədən qayıdandan iki gün sonrə ev sahibinin oğlu sizin bir pürğəm kağızınızı bana verdi. And olsun Allahə, kağızın yarısından sonrə oqiyyə bilmədim. Mən Badkubədə bir belə əhval eşitdim. Sonrə bana dedilər ki, bu Məlik Həqnəzərov Yusifdir və mən də bu fikirdə indiyədək qalmışdım. Sonrə əhvalati Süleyman götürdi Badkubəyə. Vallah əlimdə qələm işləməyür. Bilməyürəm nə yazdum. Bu nə müsibətdir, bir-birinin dalıncə biz bədbəxtlərin üstünə Allah tökür. Bir yandan Həsənəli dadaş, bir yandan bu biçarə, bir yandan gözəl Mahmənəzər, nə deyüm, yəni məsləhət belədir. Mən özüm istəyürdim məhərrəmdən, yəni Aşuradən sonrə Ağdamə gəlüm. Sizin kağızınıza görə gərək novruzədək qalam və uşaqlarə də demişdim ki, bayramdan sonrə sizi aparacağam Ağdamə gəzməgə. İndi bir yandan da Tükəzbanın qorqisi düşüb canımə, onun yazuq əmusinə, dayısına və cəmi qövmələrinə olan məhəbbətini siz bilürsünüz. İdi mən bilməyürəm, o binəva gəlüb əhvalati görəndə nə tövr olacaq. Mən də burada ona heç bir zad deyə bilməyəcəgəm. Qalmışam labüd, çox qorxuram. Yaxşı olardı ki, bayramdan sonrə siz də gələydiniz. Ta bənim uşaqları Ağdamə aparacaq. Cəhan nənənin halətini hər bir fikrimə götürdikcə, and olsun Allahə, cigərim qanilə dolur. Neçə il zəhmətini çəkdiği, götürüb yetürdiği balası əlindən getsün. Vallah, adam az qalır kafir ola, səbb edə. Genə siz oni bir tövr sakit edə bilərsiniz. Ama siz yenə sakit edəcəksiniz, mən belə fikr edürəm ki, uşaqlar Ağdama gəlincə binəva övrət aram durmayacaq. Bağışlayın. Vallah, əlim qələm dutmayur. Ürəgim doludur. Ürəgimdəkini təğririm götürməyür. İş barəsində sabah sizə kağız yazaram. Təvəqqe edürəm, kağız yazanda bir kinayə də yazmıyasınız. Çünki, çox vəqt kağızı mənsiz evə verürlər, Hüseyn açub bacısına oxuyur. Genə Allahdən özimizə səbr istəməkdən səvay bir çarəmiz yoxdur. Uşaqlar hamusi səlamətdürlər. Və sizə dua göndərürlər. Cəhan nənəyə deyin ki, bayramdan üç gün sonrə Tükəzban də, Səltənət də, Fatimə də və mən də Ağdamdə olacağız.

Baqi vəssəlam.

Müxlisi-şoma Əbdürrəhim.

مطابق

کتاب

دو لا سلامت لدا کسر. و ما یما باد کوبه دن فایده اندان ایسی کون موکه ایز

۱۹۰۸ ۲۹ نوامبر

ما چینگ اوقی بزرگ بر پرخم کاخه کزی بکا وردی آند لسون الله کاخدی یارینده و کره کوفیه بیلمه یم بی باد کوبه ده بر بیل احوال

No

ایشیتیم موکه بکا بدیدر که بوسلک ~~صدا~~ حفظ و ف یوسف در دمنده بو فکره لندیه دیک فاشیم موکه لحوالانی سیمان کتوردی باد کوبه به والله الله قلم ایشیمور بلمیورم نه یازدم بو نه صیبت در بر نیک دالبه بزنجت کت اوتسنه الله کتور بر بانه ان فتنه داداش بر بانه ان بو بی چاره بر بانه ان کوزل ماه منزر نه دیوم یعنی صحت بیده در بی اوزیم ایتمیور دیم محرم دن یعنی تا شور ادر موکه آخده کلوم سیزک کاخه کزیه کوره کتور ورنه دیک قالم داو ش قلا ره ده بیتم که یارینده ان موکه سزی آبار اقام آخده کزیه ایندی بر بانه ان اقله مانده

مور ضعی دو خوب یانه دست یازوق عوسنه دایمی کنه دجمع قوسنه ادان مجتبی سز بیلور سز ایندی بی بیلمیورم اوشیا کلوب لحوالانی کورنده نه طر ادلا جاق منده یوراده لوتکا بی بی بزراد دیه بیلمه حکم قالمش لایه جوق کور فورام یا ضعی ادلا ردی که یارینده ان موکه سزده کلید بیکر بابتم اوش قلا ری آخده آبار اقی جهان سنک حالتی بر بر فکره کتور دیک آند لسون الله کلیم کایلر دوور نیمه ایل زمین کلیدی کتور بیه یوردیگی بالاسی الله لیکسون والله آدم آرت قانور کافر اولاسه لایه کتور سز اوشی بر طرسالت لایه بیکر اما سز بیه سالت لایه کلیم بی بیل فکر لایه ورم که اوش قلا ره آخده کلیمه بنوا عورت آرام دو قسیمه جاق باغشیلون والله ایم قلم دو قسیمه اوره کم دو تدر اوره کتور کنی تفریم کتور میور این باره سنده جاب سزده کاخه یاز ارام تو قه ایه ورم کاخه یاز اند ابر کتور ده یاز سیکسز چنله جوق وقت کاخدی ستر ایوه ویردر عینی آچوب با جیسنه ادر قور کتور الله دن ادر سزوه صبر ایستلور کوا یی بیکر چاره سز بیه قدر اوش قلا ره کتور سلامت لایه سزوه دما کتور در جهان شینه دیوش که یارینده ان موکه کتور بانه ده سلطنده قلم ده دمنده آخده ادلا جاق بی اوج و اسلام

مخلص شما عبدالرحیم

Сер. Л. Общ. О. № 68. — 3222466. 1908

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin avtoqrafi. ƏYİ. Fond 9, s/v 53.